

V. ZÁJMENA

5 Zájmena se výrazně liší od jmen jak po stránce sémantické, tak i formální: odlišnou flexí a hojně se vyskytujícím supletivismem. Lze je rozdělit do dvou velkých skupin: 1. zájmena osobní (bezrodá), 2. ostatní zájmena (rodová). U osobních zájmen se z gramatických kategorií uplatňuje jen pád, u ostatních též číslo a rod.

51 Osobní zájmena

Tato skupina zahrnuje v indoiránských j. šest osobních zájmen v užším smyslu, dále reflexivní zájmeno, příp. jeho náhražky, jakož i přivlastňovací zájmena.

511 Flexe osobních zájmen (tvary označené + jsou příklonné)

	STI.	AV.	STPERS.
1. sg. nom.	<i>aḥam</i>	<i>aḥəm</i>	<i>adam</i>
ak.	<i>mām, mā⁺</i>	<i>mām, mā⁺</i>	<i>mām, mā⁺</i>
gen.	<i>mama, me⁺</i>	<i>mana, me⁺</i>	<i>manā, maiy⁺</i>
abl.	<i>mat</i>	<i>mat</i>	<i>-ma</i>
dat.	<i>mahyam, me⁺</i> <i>[mahya]</i>	<i>[ma⁴byā], me⁺</i>	
lok.	<i>mayi</i>	<i>me⁺</i>	
instr.	<i>mayā</i>		
2. sg. nom.	<i>tvam</i>	<i>tū, tūm</i>	<i>tuvam</i>
ak.	<i>tvām, tvā⁺</i>	<i>ṭvaṃ, ṭwā⁺</i>	<i>ṭuvām</i>
gen.	<i>tava, te⁺</i>	<i>tava, te⁺</i>	<i>taiy⁺</i>
abl.	<i>tvat</i>	<i>ṭvāt</i>	
dat.	<i>tubhyam, te⁺</i>	<i>[ta⁴byā], te⁺</i>	
lok.	<i>tvayi, [tve]</i>	<i>te⁺</i>	
instr.	<i>tvayā, [tvā]</i>		
1. pl. nom.	<i>vayam</i>	<i>vaem</i>	<i>vayam</i>
ak.	<i>asmān, naḥ⁺</i>	<i>[əhmā], no⁺</i>	
gen.	<i>asmākam, naḥ⁺</i>	<i>aḥmākəm</i>	<i>amāxam</i>
abl.	<i>asmat</i>	<i>aḥmat</i>	

dat.	<i>asmabhyam, nah+</i>	[<i>ahma^tbyā</i>], <i>ahmāi</i>	
lok.	<i>asmāsu, [asme]</i>		
instr.	<i>asmābhiḥ</i>		
2. pl. nom.	<i>yūyam</i>	[<i>yūš</i>], <i>yūžam</i>	
ak.	<i>yušmān, vah+</i>	[<i>vā, vā</i>], <i>vo+</i>	
gen.	<i>yušmākam, vah+</i>	<i>yūšmākam, [xšmākam]</i>	
abl.	<i>yušmat</i>	<i>yūšmat</i>	
dat.	<i>yušmabhyam, vah+</i>	<i>yūšmaoyo, [xšma^tbyā]</i>	
lok.	<i>yušmāsu, [yušme]</i>		
instr.	<i>yušmābhiḥ</i>		
1. du. nom.	<i>āvām, [āvam, vām]</i>		
ak.	<i>āvām, nau+</i>	[<i>āva</i>]	
g-l.	<i>āvayoh, nau+</i>	[<i>nā</i>]	
abl.	[<i>āvat</i>]		
d-i.	<i>āvābhyām, nau+</i>		
2. du. nom.	<i>yuvām, [yuvam]</i>		
ak.	<i>yuvām, vām+</i>	<i>yavākam</i>	
g-l.	<i>yuvayoh, vām+</i>		
abl.	[<i>yuvat</i>]		
d-i.	<i>yuvābhyām, vām+</i>		

V sti. složeninách fungují jako kmeny osobních zájmen tvary ablativu (!): *mad-*, *tvad-*, *asmad-*, *yušmad-*, *yuvad-*.

512 Ii. formy nominativů 1. sg. a 1. pl. lze rekonstruovat v podobách **ažham*, **vayam*. Zakončení *-am* (§ 5151) se odtud přenášelo do nominativů 2. sg. a 2. pl.: **t(u)vam* (vedle staršího **tū*), **yūžam* (vedle staršího **yūš*). Rovněž *y* v sti. *yūyam* je inovace podle *vayam*. V ak. 1. sg. a 2. sg. je ii. stav uchován beze změn: **mām*, **mā+*, **tvām*, **tvā+*. V ak. 1. pl. a 2. pl. byly patrně bezpříponové formy: **asma*, **(yu)šma*. Sti. *asmān*, *yušmān* představují novotvary podle jmenné flexe. Genitivы 1. sg. a 2. sg. lze rekonstruovat v podobách **mana*, **taṣa* (sti. *mama* vzniklo obměněním staršího *mana*). Genitivы **asmākam*, **(yu)šmākam* představují inovaci už indoíránského data (jde vlastně o tvary posesív — § 514). Společné indoíránské jsou rovněž ablativní formy (všechny s koncovkou ablativu sg. *-at* — § 3939): **mat*, **tvat*, **asmat*, **yušmat*, **āvat*, **yuvat*. Dativní formy sg. a pl. mají vesměs koncovku *-bhya*: **mabhya*, **tabhya*, **asmabhya*, **(yu)šmabhya*. Také zde provedla sti. inovaci: *mahyam* (snad podle *aham*, ale mnozí pokládají právě sti. formu za starší!), *tubhyam* (snad podle *tvam*). Starobylé jsou všechny enklitické formy: **mai*, **tai*, **naS*, *vaS*.

Za sti. novotvary můžeme pokládat všechny formy lokativu a instrumentálu (jsou tvořeny přidáním pádových přípon jmen k základům osobních zájmen).

5121 Co se týká duálních forem, nedovoluje nedostatek avestských tvarů rekonstruovat ii. paradigma. Jediná forma doložená v obou skupinách je enklitické **nā(u)* (1. du.). Per analogiam lze rekonstruovat enkl. formu 2. du. **vā(u)* (sti. -*m* je druhotný přídavek). Neenklitické formy byly zřejmě tvořeny od kmenů **āva-*, **yuva-* (nom. se zakončením -*am*, ak. původně bezpříponový — viz gav. tvar).

513 Vedle zájmen 1. a 2. os. existovalo v indoíránštině také zvrtné zájmeno (reflexivum), užívané ovšem jen ve vztahu k 3. osobě (proto někdy označované jako zájmeno 3. os.). S jistotou lze rekonstruovat pouze enklitický tvar *sai, dosvědčený jednak av. *hoi*, *he*, *še*, jednak středoidickým *se*. Další dochované tvary reflexíva (sti. *svayam*, av. *hvāvoya*, *xwaryhe* apod.) jsou tvořeny od zvrtného posesíva **sva-* (§ 514). V sti. bylo ii. reflexivum téměř úplně nahrazeno pokleslými tvary substantiva *ātman-*: dat. *ātmane* ‚sobě‘, ak. *ātmanam* ‚sebe‘ atd.

514 Přivlastňovací zájmena (posesíva) jsou adjektiva tvořená od kmenů osobních zájmen (nejstarší posesíva představují vlastně holé kmeny osobních zájmen):

1. sg. sti. *madīya-*, *māmaka-*, gav. *ma-*
  2. sg. sti. *tvađīya-*, *tāvaka-*, véd. *tva-*, gav. *ṭva-*
  1. pl. sti. *asmadīya-*, *āsmāka-*, av. *ahmāka-*
  2. pl. sti. *yušmadīya-*, *yaušmāka-*, gav. *yūšmāka-*, *xšmāka-*
- refl. sti. *sva-*, *svaka-*, *svakīya-*, *svīya-*, *ātmīya-*, *ātmakīya-*,
av. *h(a)va-*, *xwa-*, stpers. *wa-*

511 Mezi paradigmaty osobních zájmen v jednotlivých ide. jazycích jsou neobyčejně velké rozdíly, což zřejmě svědčí o pozdním původu deklinace těchto zájmen. S dostatečnou dávkou jistoty lze rekonstruovat pouze společné ide. formy nominativů, dále enklitické formy a kmeny neenklitických forem nepřímých pádů.

5151 Základ nominativu 1. sg. bývá rekonstruován v podobě **eg(h)-* (ii. jazyky ukazují na aspirovanou souhlásku, ř., lat. a germ. na neaspirovanou). Tento základ je v ii. rozšířen o přídavek *-*om* (z podobné formy se zpravidla vychází i pro germ.: *egom > *ekan > got. *ik*), v ř. a lat. o -*ō* (*égwō*, *egō*); interpretace balt. a sl. tvarů (lit. *aš*, stsl. *azъ*) je obtížná. Zakončení -*am* bylo již na prahu indoíránského období přeneseno k tvaru 1. pl. (a později k tvarům ostatních osob): *vay-am*. Základ **wei-* je obsažen též v het. *weš*, got. *weis*, paralelní základ **mei-* v lit. *mes*, stsl. *my*. — V nom. 2. sg. ukazují ide. jazyky (s výjimkou het.) shodně na *tū (ř. *śv*, lat. *tū*, got. *þū*, lit. *tu*, stsl. *ty*). V nom. 2. pl. ukazují ii., germ. a balt. na ide. *yūs (got. *jus*, lit. *jus*). Ř. a lat. tvary nom. 1. pl. a 2. pl. jsou nepůvodní.

5152 Enklitické formy fungující jako ak. 1. sg. a 2. sg. rekonstruujeme v ide. podobách *(*H*₁)*mě*, *tě (ř. *ēmé*, *με*, *σε*, lat. *mē*, *tē*). Ii. *tw-* v 2. sg. představuje

patrně inovaci (podle gen. *tava* a posesíva?). Enklitické formy 1. sg., 2. sg. a refl., fungující jako dat. (v ii. též jako gen.) rekonstruujeme v podobách $*(H_1)moi$, $*toi$, $*soi$ (ř. $\acute{\epsilon}\mu\omicron\iota$, $\mu\omicron\iota$, $\sigma\omicron\iota$, $o\zeta$, lat. $m\bar{i}$ -s, $t\bar{i}$ -s, lit. mi , $t\bar{i}$, si , stsl. mi , ti , si). Enkl. formy 1. pl. a 2. pl.: $*n\bar{o}s$ (lat. $n\bar{o}s$, stsl. ny) ~ $*nse$ (got. uns), $*w\bar{o}s$ (lat. $v\bar{o}s$, stsl. vy). Enkl. formy 1. du. a 2. du.: $*n\bar{o}u$ (ř. $v\acute{o}$, stsl. na), $*w\bar{o}u$ (stsl. va).

5153 Ii. genitivu 1. sg. a 2. sg. *mana*, *tava* mají protějšky v balt. a sl. jazycích: lit. *mano*, *tavo* (s přetvořeným zakončením), stsl. *mene*, *tebe* (b podle dat.). Formy ostatních ide. jazyků (včetně ii. forem gen. 1. pl. a 2. pl.) jsou mladšího data.

5154 Kmeny neenklitických tvarů nepřímých pádů rekonstruujeme takto: 1. sg. $*(H_1)me-$, 2. sg. $*te-$, 1. pl. $*nsme-$ (sti. *asma-*, lesb. $\acute{\alpha}\mu\mu\epsilon$), $*nse-$ (got. *uns-*, het. *anz-*), 2. pl. $*yusme-$ (sti. *yusma-*, lesb. $\acute{\upsilon}\mu\mu\epsilon$), $*sme-$ (gav. *xšma-*, het. *šma-*), 1. du. $*\eta H_3o-$ (sti. *āva-*, got. *ugk-*), refl. $*s(w)e-$. Od těchto kmenů byly tvořeny pádové formy přidáváním pádových sufixů jmen, většinou teprve v jednotlivých ide. dialektech. Některé ii. formy 1. sg. a 2. sg. mají aspoň přibližné protějšky v jiných ide. jazycích: ak. sti. *mām*, *twām* — stprus. *mien*, *tien* — stsl. *mę*, *tę*; abl. sti. *mat*, *twat* — stlat. *mēd*, *tēd* — het. *amedaz*, *tuedaz*, dat. gav. *taibyā* — lat. *tibī* — stprus. *tebbei* — stsl. *tebē* aj.

52 Ukazovací zájmena

Ii. jazyky měly bohatý inventář ukazovacích zájmen (demonstrativ), umožňujících rozlišit při ukazování (deixi) předměty bližší a vzdálenější, známé a neznámé apod. Přesné stanovení těchto funkčních rozdílů je ovšem — vzhledem k tomu, že neznáme mluvený úzus — nemožné. Ekvivalenty (české, německé aj.), udávané v mluvnicích vystihují jen přibližně tyto rozdíly. — Vedle kategorie pádu se u demonstrativ uplatňují též kategorie čísla a rodu. Flexe demonstrativ dílem odpovídá jmenné flexi, dílem se od ní liší.

521 Základní demonstrativum *sa*, *sā*, *tat* (ve složeninách *tad-*; av. paradigma je doplněno tvary složeného demonstrativa *aešo* — § 522).

m. n.	STI.		AV.	
	sg.	pl.	sg.	pl.
nom. m.	<i>sa</i> , <i>saḥ</i>	<i>te</i>	<i>ho</i> , <i>hā</i> , <i>aešo</i>	<i>te</i> , [toi]
ak. m.	<i>tam</i>	<i>tān</i>	<i>təm</i>	<i>tā</i>
n-ak. n.	<i>tat</i>	<i>tāni</i> , [tā]	<i>tat</i>	<i>tā</i>
gen.	<i>tasya</i>	<i>tešām</i>	<i>aetahe</i>	<i>aetaešam</i>
abl.	<i>tasmāt</i> [<i>sasmāt</i>]		<i>aetahmāt</i>	
dat.	<i>tasmai</i>	<i>tebhyaḥ</i>	<i>aetahmāi</i>	<i>tae'byo</i>

lok.	<i>tasmin</i> [<i>sasmīn</i>]	<i>teṣu</i>	<i>aetaḥmi</i>	<i>aetaeṣva</i>
instr.	<i>tena</i> [<i>tenā</i>]	<i>taiḥ</i> [<i>tebhiḥ</i>]	<i>tā</i>	<i>tāiṣ</i>

f.

nom.	<i>sā</i>	<i>tāḥ</i>	<i>hā, aeṣa</i>	<i>tā, [tās-čā]</i>
ak.	<i>tām</i>	<i>tāḥ</i>	<i>taṃ</i>	
g-abl.	<i>tasyāḥ</i>	<i>tāsām</i>	<i>aetaṃhā</i>	
dat.	<i>tasyai</i>	<i>tābhyah</i>		<i>aetā'byo</i>
lok.	<i>tasyām</i>	<i>tāsu</i>		
instr.	<i>tayā</i>	<i>tābhiḥ</i>	<i>aetaya</i>	

du. m. f. n. m.

n-ak.	<i>tau, [tā]</i>	<i>te</i>	<i>tā, tā</i>
g-l.	<i>tayoḥ</i>		<i>aetayā</i>
d-abl-i.	<i>tābhyām</i>		

Vedle těchto tvarů od kořenu *ta-*, *sa-* je doloženo též několik enklitických forem od kořene *sī-*: gav. *hī* (nom. sg. f.), av. *hīm*, sti. *sīm* (ak. sg.) aj. — Význam základního demonstrativa bývá zpravidla udáván českým ‚ten, ta, to‘; slouží ovšem též jako zájmeno 3. osoby („on, ona, ono“).

5211 Zájmenný kořen *so ~ to* funguje jako základní demonstrativum ve většině ide. jazyků. Se supletivismem obou kořenů se setkáváme ještě v ř. a germ.: sti. *sa, sā* = ř. *ó, ŋ* = got. *sa, sō*. V balt. a sl. nacházíme naproti tomu i v nom. sg. formy s *t*: lit. *tas, ta*, stsl. *tъ, ta*. Zatímco nom. sg. m. byl původně bezpříponový (sti. *sah*, av. *ho* představují inovaci), měl nom.-ak. sg. n. typickou pronominální příponu *-t*: sti. *tat*, ř. *το*, lat. *istud* (jiný základ!), got. *pata*, stsl. *to* (*tot). Akuzativy sg. mají pádový sufix jmen: *to-m, *tā-m (ř. *τόν, τήν*, lat. *istum, istam*, got. *pana, hō*, lit. *tą*, stsl. *тъ, тѣ*). Jmenné flexi dále odpovídají formy ak. pl. m. (§ 3942), nom.-ak. pl. n. (§ 3943), instr. pl. m. n. (sti. *taiḥ*) a nom.-ak. du. všech rodů (§§ 3951-2), jakož i všechny plurální formy fem. kromě genitivu (§ 358).

5212 Formy dat., abl. a lok. sg. m. a n. jsou tvořeny od kořene *to* rozšířeného o element *sm*. Totéž *sm* nacházíme ještě v pruštině a oskoumberštině, kdežto v sl., lit. a západní germ. jsou obdobné tvary s pouhým *m*, v got. s *mm* (fonetický výklad této různosti činí potíže). Pádová koncovka *o*-kmenů (§ 359) přistupuje k tomuto roz-

šířenému kmeni, v lok. je však místo očekávaného **(s)moi* pouhé *-(s)mi* (*n* je sti. přídavek):

	sti.	got.	sthn.	stprus.	lit.	stsl.
dat. sg.	<i>tasmai</i>	<i>þamma</i>	<i>demu</i>	<i>stesmu</i>	<i>tam(ui)</i>	<i>tomu</i>
abl. sg.	<i>tasmāt</i> (jinde nedoložen)					
lok. sg.	<i>tasmīn</i>				<i>tame</i>	<i>tomь</i>

Nápadné je chybění forem tohoto typu v řečtině a latině.

5213 Jako genitiv sg. m. n. rodových zájmen fungovaly v ide. prajazyce různé složeniny zájmenných kořenů: **to-syo* (§ 524): sti. *tasya*, hom. *τοῖο* (att. *τοῦ*), lat. *istius* (*-esyo-s* dalo disimilaci *-eyos > -ius?*); **te-so* (apod.): got. *þis*, stprus. *stesse*, stsl. *česo* (§ 54); **to-gho*: stsl. *togo* apod.

5214 Od formy gen. sg. m. n. byla v indoíránsčině odvozena forma gen. sg. f. přidáním genitivní koncovky *ā*-kmenů: *tasya* → *tasyāS* (podobně vznikly formy fem. v germánštině: got. *þis* → *þizōs*). Od genitivní formy byly dále odvozeny formy dativu a lokativu sg. fem.: *tasyai*, *tasyām* (got. *þizai*). Ř. a lit. mají naproti tomu v příslušných pádech formy tvořené přímo od základu *tā*, slov. od základu *toj-* (podle instrumentálu?).

5215 Jako nominativ pl. m. slouží v ide. jazycích varianta zájmenného kořene *to* bez pádové přípony: **toi* (sti. *te*, ř. *oi*, lat. *istī*, got. *þai*, lit. *tie*, stsl. *ti*). Formy dalších plurálních pádů jsou odvozeny od této nominativní formy přidáním běžných pádových sufixů: dat. pl. sti. *tebhyaḥ*, got. *þáim*, lit. *tiems*, stsl. *těmъ*, lok. pl. sti. *tešu*, stsl. *těchъ*, instr. pl. véd. *tebhīh*, stsl. *těmi*. Forma gen. pl. měla zakončení **-sōm*: sti. *tešām*, *tā-sām*, ř. *τάων*, lat. *istārum*, got. *þizō*, stsl. *těchъ*.

5216 Zájmenný kořen **toi* je obsažen též ve formě gen.-lok. du. (**toi-ous > sti. tayoh*, stsl. *toju*), jakož i ve formách instr. sg.: sti. *tayā*, stsl. *tojъ* (s koncovkou instr. sg. *ā*-kmenů), sti. *tenā* (**toi* + částice *ně*).

522 Demonstrativum *ešaḥ*, *ešā*, *etat* (sti.), *aešo*, *aeša*, *aetat* (av.), tento zde se skloňuje zcela stejně jako základní demonstrativum (některé av. tvary byly uvedeny v § 521). Vzniklo spojením zájmenných kořenů **(H)oi* (§ 5251) a **so/to*; jen ii.!

523 Sti. demonstrativum *ena-* 'onení' je doloženo jen v několika pádových formách (ak. sg. *enam*, *enām*, *enat* aj.), jejichž struktura zcela odpovídá struktuře tvarů základního demonstrativa. — V západoindoevropských dialektech funguje kmen **(H)oino-* jako číslovka '1' (§ 411).

524 Zájmenný kořen *sya- ~ tya-* (distribuce obou variant a deklinace jsou stejné jako u základního demonstrativa) je doložen ve véd. jako demonstrativum ('tento'), v íránských j. naproti tomu jako anaforikum-relativum (v av. jen tvar *hyat*). Jako ukázkou uvádíme véd. a stpers. tvary nom. a ak.:

VĒD.

STPERS.

	m.	n.	f.	m.	n.	f.
sg. nom.	<i>sya</i>	<i>tyat</i>	<i>syā</i>	<i>hya</i>	<i>tya</i>	<i>hyā</i>
ak.	<i>tyam</i>		<i>tyām</i>	<i>tyam</i>		<i>tyām</i>
pl. nom.	<i>tye</i>	<i>tyā</i>	<i>tyāḥ</i>	<i>tyaiy</i>	<i>tyā</i>	<i>tyā</i>

525 Demonstrativum *ayam*, *iyam*, *idam* (sti.), *aem*, *īm*, *imat* (av.)

	STI.		AV.		STPERS.	
m. n.	sg.	pl.	sg.	pl.	sg.	pl.
nom. m.	<i>ayam</i>	<i>ime</i>	<i>aem</i>	<i>ime</i>	<i>iyam</i>	<i>imaiy</i>
ak. m.	<i>imam</i>	<i>imān</i>	<i>imam</i>	<i>imaṇ</i>	<i>imam</i>	
n-ak. n.	<i>idam</i>	<i>imāni</i> [<i>imā</i>]	<i>imat</i>	<i>ima</i>	<i>ima</i>	<i>imā</i>
gen.	<i>asya</i>	<i>eśām</i>	<i>ahe</i>	<i>aeśam</i>		<i>imaiśām</i>
abl.	<i>asmāt</i>		<i>ahmāt</i>			
dat.	<i>asmai</i>	<i>ebhyaḥ</i>	<i>ahmāi</i>	<i>ae'byo</i>		
lok.	<i>asmīn</i>	<i>eśu</i>	<i>ahmi</i>	<i>aeśu</i>		
instr.	<i>anena</i> [<i>enā</i>]	<i>ebhiḥ</i>	<i>ana</i>	<i>ae'bīś</i> [<i>anāiś</i>]	<i>anā</i>	<i>imaibiś</i>

f.

nom.	<i>iyam</i>	<i>imāḥ</i>	<i>īm</i>	<i>imā</i>	<i>iyam</i>	<i>imā</i>
ak.	<i>imām</i>	<i>imāḥ</i>	<i>imaṇ</i>	<i>imā</i>	<i>imām</i>	<i>imā</i>
gen.	<i>asyāḥ</i>	<i>āsām</i>	<i>a'ṛhā</i>	<i>āṇham</i>		
dat.	<i>asyai</i>	<i>ābhyaḥ</i>	<i>a'ṛhāi</i>	<i>ābyo</i>		
lok.	<i>asyām</i>	<i>āsu</i>	<i>a'ṛhe</i>	<i>āhū</i>	<i>ahyāyā</i>	
instr.	<i>anayā</i> [<i>ayā</i>]	<i>ābhiḥ</i>	<i>aya</i>	<i>ābīś</i>		

STI.

AV.

du.	m.	n. f.	m.	n. f.
n-ak.	<i>imau</i> [<i>imā</i>]	<i>ime</i>	<i>ima</i>	
g-lok.	<i>anayoḥ</i> [<i>ayoḥ</i>]		<i>anayā</i> , <i>ayā</i>	
d-abl-i.	<i>ābhyaṃ</i>		<i>ābyā</i>	

Význam tohoto velmi frekventovaného demonstrativa bývá udáván č. ‚tento, tato, toto‘.

5251 Téměř úplná shoda tvarů různých ii. jazyků ukazuje, že paradigma tohoto demonstrativa se zformovalo už v ii. prajazyce; v jiných ide. jazycích nemá toto paradigma obdobu. Zájmenný kořen $*(H)o \sim (H)oi \sim (H)i$ je doložen ještě v hetitštině (enklitické demonstrativum *-aš, -an* atd.), latině (*is, ea, id*), germánštině (got. *is, ita*), baltštině a slovanštině (lit. *jis, stsl. jeho, ichъ* atd.; zde ovšem došlo ke kontaminaci se zájmenným kořenem *yo-* — § 531).

5252 Formy tvořené přímo od kořene $(H)o$ mají stejnou strukturu jako obdobné formy od zájmenného kořene *so/to* (§§ 521n.): gen., abl., dat., lok. sg. m. n. a gen. (abl.), dat., lok. sg., gen., dat. (abl.), lok., instr. pl. fem. Totéž platí o většině forem obsahujících kořen $(H)oi$: gen., dat. (abl.), lok., instr. pl. m. n.

5253 Od kořene $(H)oi$ je dále tvořen nom. sg. m. *ay-am* (přídavek *-am* jako u osobních zájmen — § 512). Rovněž véd. instr. sg. m. n. *enā* (srovn. § 5216) a gen.-lok. du. *ayoh* obsahují kořen $(H)oi$. Sti. tvary *anena* a *anayoh* (av. *anayā*) jsou naproti tomu mladšího data: *anena* vzniklo patrně kontaminací tvarů **ainā* a **anā* (av., stpers.), podle vzoru instr. sg. byl pak transformován gen.-lok. (**ayaruS* → **anayaruS*).

5254 Přímo od kořene $(H)i$ jsou v sti. tvořeny pouze nom. sg. n. a nom. sg. f.: *idam* = *id* + *am* (*i* s pronominální příponou *t/d* — § 5211, srovn. lat. *id*, got. *ita*) a *iyam* (av. *īm* — § 1455) = *ī* + *am* (srovn. lit. *ji*). V av. jsou však dochovány ještě enklitické formy akuzativů od tohoto kořene (se sekundárním zdĺoužením): *īm* (sg.), *īš* (pl.) aj. Akuzativ sg. m. **im* byl východiskem svérázné inovace už indoíránského data: z tvaru *imam*, vzniknuvšího rozšířením původního akuzativu o přídavek *-am* (§§ 512, 5253), byl abstrahován „kmen“ *ima-*, od tohoto kmene pak byly nově utvořeny formy nom. a ak. pl. m. n., nom.-ak. du. všech rodů a ak. sg. a nom.-ak. pl. fem. (v íránských j. též nom.-ak. sg. n., v stpers. i další plurální pády).

526 Demonstrativum ukazující na vzdálenější předmět (*,onen‘*) má v indických a íránských j. rozdílnou podobu:

STI.

sg.	m.	n.	f.	pl. m.	n.	f.
nom.	<i>asau</i>	<i>adaḥ</i>	<i>asau</i>	<i>amī</i>	<i>amūni</i>	<i>amūḥ</i>
ak.	<i>amum</i>		<i>amūm</i>	<i>amūn</i>		<i>amūḥ</i>
gen.	<i>amušya</i>		<i>amušyāḥ</i>	<i>amīšām</i>		<i>amīšām</i>
abl.	<i>amušmāt</i>					
dat.	<i>amušmai</i>		<i>amušyai</i>	<i>amūbhyaḥ</i>		<i>amūbhyaḥ</i>
lok.	<i>amušmin</i>		<i>amušyām</i>	<i>amīšu</i>		<i>amīšu</i>
instr.	<i>amunā</i>		<i>amuyā</i>	<i>amūbhīḥ</i>		<i>amūbhīḥ</i>

du. (m. n. f.)

nom-ak.
gen-lok.
d-abl-i.

<i>amū</i>
<i>amuyoh</i>
<i>amūbhyām</i>

sg.

AV.

STPERS.

nom. m.
ak. m.
n-ak. n.
gen.
instr.

avā, aom, hāu
aom
avat
avahe
ava

f. *avā, hāu*
avam

ava^hhā

m. *harv(am)* f. *harv*
avam *avām*
ava
avahyā
avanā

pl.

nom. m.
n-ak. n.
gen.

ave
ava
avaeṣqm

f. *avā*

m. *avaiy* f. *avā*
avaiṣām

5261 Společným vlastnictvím obou ii. skupin je z těchto tvarů pouze sti. *asau* = av. *hāu* = stpers. *harv*. Lze jej interpretovat jako spojení zájmenných kořenů *so* (§ 5211) a (*H*)*ou*. Podobné spojení představuje ř. demonstrativum *οὗτος*; struktura sti. a ř. nominativních tvarů je obdobná:

sti.	<i>a-sa-au</i>	= <i>asau</i>	ř.	<i>so-ou-tos</i>	= <i>οὗτος</i>
	<i>a-sā-au</i>	= <i>asau</i>		<i>sā-ou-tā</i>	= <i>αὐτή</i>
	<i>a-tad-au</i>	= <i>*a(ta)do</i>		<i>to(d)-ou-tod</i>	= <i>τοῦτο</i>

Zakončení sti. formy *ado* (haplogií z **atadau*) bylo nesprávně chápáno jako sandhiová podoba koncovky *-ah* (§ 245).

5262 Zájmenný kořen (*H*)*ou*, jemuž patrně příslušelo ukazování na vzdálenější předmět, je v tematizované podobě *ava-* obsažen ve všech íránských tvarech nepřímých pádů (nominativní tvary *avā, aom* = *av-āu, av-am!*), dále v izolovaném véd. *avoh* (gen.-lok. du.) a stsl. demonstrativu *ovъ*. Jeho varianta (*H*)*u* je patrně obsažena v sti. akuzativní formě *amum* = *am* (ak. od zájmenného kořene [*H*]o) + (*H*)*u* + *m* (opakovaná akuzativní přípona). K takto vzniklé akuzativní formě byly v indičtině vytvořeny další pádové formy analogií podle základního demonstrativa (§ 521): *tam* — *amum*, *tasya* — *amuṣya*, *tasmāi* — *amuṣmāi* atd., *tām* — *amūm*, *tasyāḥ* — *amuṣyāḥ*, *tāḥ* — *amūḥ*, *tāsām* — *amuṣām* atd. Analogií vznikly rovněž formy nom. a ak. pl. mask.:

tam : *tai* (= *te*) = *amum* : *amui → *amī*
tam : *tān* = *amum* : *amūn*

Ostatní plurální formy m. (n.) byly odvozeny od nominativu *amī*: *amīšām*, *amībhyaḥ* atd. (podobně jako *tešām*, *tebhyaḥ* je odvozeno od *te*).

527 Jen v íránských j. je doloženo enklitické demonstrativum *di-* (akuzativní formy): av. *dim* (m.f.), *dit* (n.), *dīš* (pl. m.f.), *dī* (pl. n.), stpers. *dim* (sg.), *dīš* (pl.). Protějšek má toto zájmeno pouze v stprus. *din*, *dins* apod. Význam všech těchto forem je anaforický (,ho' apod.).

53 Vztažné zájmeno (relativum) *ya-*

sg.	STI.			AV.		
	m.	n.	f.	m.	n.	f.
nom.	<i>yaḥ</i>	<i>yat</i>	<i>yā</i>	<i>yo</i> , <i>yas-ča</i>	<i>yat</i>	<i>yā</i>
ak.	<i>yam</i>		<i>yām</i>	<i>yim</i> , [yəm]		<i>yam</i>
gen.	<i>yasya</i>		<i>yasyaḥ</i>	<i>yehe</i> , [yehyā]		<i>yenḥā</i>
abl.	<i>yasmāt</i>			<i>yahmāt</i> [yāt]		<i>yenḥāt</i>
dat.	<i>yasmai</i>		<i>yasyai</i>	<i>yahmāi</i>		
lok.	<i>yasmin</i>		<i>yasyaām</i>	<i>yahmi</i>		<i>yenḥe</i>
instr.	<i>yena</i>		<i>yayā</i>	<i>yā</i>		

pl.

nom.	<i>ye</i>	<i>yāni</i> [yā]	<i>yāḥ</i>	<i>yoi</i> , <i>yae-ča</i>	<i>yā</i>	<i>yā</i> , <i>yās-ča</i>
ak.	<i>yān</i>		<i>yāḥ</i>	<i>ya</i> [yəng]		
gen.	<i>yešām</i>		<i>yāsām</i>	<i>yaešam</i> , <i>yam</i>		<i>yānḥam</i>
d-abl.	<i>yebhyaḥ</i>		<i>yābhyaḥ</i>	<i>yae'byo</i>		<i>yābyo</i>
lok.	<i>yešu</i>		<i>yāsu</i>	[<i>yaešū</i>]		<i>yāhu</i>
instr.	<i>yaiḥ</i> [<i>yebhiḥ</i>]		<i>yābhiḥ</i>	<i>yāiš</i>		

du.

n-ak.	<i>ya</i>	<i>ye</i>		<i>yā</i>		<i>yoi</i>
g-lok.	<i>yayoh</i>	[<i>yoh</i>]		<i>yayā</i>		
d-abl-i.	<i>yābhyām</i>					

V stpers. slouží jako relativum kmen *hya-/tya-* (§ 524).

531 Funkci relativa zastávají v ide. jazycích zčásti tázací zájmena (lat., balt., zčásti i slov.), zčásti anaforikum *yo-*. To funguje jako relativum především ve východoindoevropských j. (sti. *yah, yā, yat* = ř. *δς, ἦ, δ*), ve spojení s částicí *že* i ve slov. (*jego-že, jemu-že, ji-že* atd.). Flexe zájmenného kořene *yo-* je shodná s flexí základního demonstrativa (§ 521). V balt. a slov. obsahuje ovšem paradigma některé tvary od kořene (*H*)*i* (§ 5254).

54 Tázací zájmeno (interrogativum)

sg.	STI.			AV.		
	m.	n.	f.	m.	n.	f.
nom.	<i>kaḥ</i>	<i>kim</i> [<i>kat</i>]	<i>kā</i>	<i>kə, kas-</i> , <i>čiš</i>	<i>kat, čit</i>	<i>kā</i>
ak.		<i>kam</i>	<i>kām</i>	<i>kəm, čīm</i>		<i>kaṃ</i>
gen.		<i>kasya</i>	<i>kasyāḥ</i>	<i>kahe</i> [<i>kahyā</i>]		
abl.		<i>kasmāt</i>		<i>kahmāt</i>		
dat.		<i>kasmāi</i>	<i>kasyai</i>	<i>kahmāi</i>		
lok.		<i>kasmīn</i>	<i>kasyām</i>	<i>kahmi, čahmi</i>		
instr.		<i>kena</i>	<i>kayā</i>	<i>kā, kana</i>		

pl.

nom.	<i>ke</i>	<i>kāni</i> [<i>kā</i>]	<i>kāḥ</i>	<i>koi, čayo</i>	
ak.	<i>kān</i>		<i>kāḥ</i>	[<i>kəng</i>]	
gen.		<i>kešām</i>	<i>kāsām</i>		<i>kaṃḥam</i>
d-abl.		<i>kebhyaḥ</i>	<i>kābhyaḥ</i>	<i>kae'byo</i>	
lok.		<i>kešu</i>	<i>kāsu</i>		
instr.		<i>kaiḥ</i> [<i>kebhīḥ</i>]	<i>kābhīḥ</i>	<i>kāiš</i>	

du.

n-ak.	<i>kau</i>	<i>ke</i>	<i>ke</i>
g-lok.		<i>kayoh</i>	
d-abl-i.		<i>kābhyaṃ</i>	

V ii. jazycích neexistuje rozdíl mezi substantivním a adjektivním interogativem; tvary zájmena *ka-* (*či-*) se překládají č. zájmeny ‚kdo, co‘ nebo ‚který‘.

541 Interogativní funkci zastává v ide. jazycích zájmenný kořen **k^wo/k^woi/k^wi*. Paradigmata jednotlivých ide. jazyků jsou budována různým způsobem: V ii. jazycích zcela převládá kořen *k^wo* (*k^woi*), kdežto kořen *k^wi* (> *či-*) je uchován jen ve zbytcích (starý tvar nom.sg. n. *čit* slouží v sti. jako částice, *kim* je zjevná inovace

— prákratismus?). V ř. naopak převládla varianta *k^wi* (τις, τι). V lat. funguje *k^wi* jako substantivní interogativum (*quis, quid*), *k^wo* (*k^woi*) jako adjektivní interogativum (*quī, quae, quod*). V germ., balt. a sl. jazycích je základem paradigmát kořen *k^wo*, kdežto *k^wi* je doloženo jen ve stopách (stsl. *čbto, čb-* = lat. *quid* = ř. *τι* = av. *čít*). Flexe interogativa odpovídá v ii. jazycích flexi základního demonstrativa (§§ 521n.).

55 Neurčitá zájmena

Jako neurčitá zájmena (indefinitiva) fungují v ide. jazycích interogativa buď sama o sobě, anebo (častěji) ve spojení s různými částicemi. První způsob je v ii. jazycích uchován jen v záporných větách. Společným ii. příznakem indefinitiv je pokleslý tvar nom.sg.n. *čít* (§ 541): sti. *kaš-čít, kã-čít, kim-čít*, av. *kas-čít, kã-čít, kat-čít*, stpers. *kaš-čiy, čiš-čiy* apod. Srovn. lat. *quidquid* aj. V sti. slouží k tvoření indefinitiv dále částice *čana* a *api*: *kaš-čana, ko'pi* (§ 246) apod. V av. je doloženo tvoření indefinitiv částicí *čã*: *čiš-ča, či-ča* apod. Srovn. lat. *quisque* aj.

56 Zájmenná adjektiva

Do této kategorie řadíme jednak některá adjektiva obecného významu (všechen' apod.), jednak adjektivní odvozeniny od zájmných kořenů (*ka-tara-* apod.). Tato adjektiva se úplně nebo zčásti skloňují jako základní demonstrativum (§ 521): nom.sg. *anyah, anyã, anyat*, gen.sg. *anyasya, anyasyãh*, dat.sg. *anyasmai, anyasyai* atd. Plně pronominální flexi (až na nom.sg. m. na *-ah*) mají sti. adjektiva *anya-, katara-, katama-, yatara-, yatama-* a *itara-*. Adjektiva *sarva-, višva-, sama-, eka-ekatarã-, ekatama-* a *ubhaya-* mají v nom.sg. jmenné koncovky *-ah, -am*, v ostatních pádech zájmenou flexi. Adjektiva *adhara-, antara-, apara-, avara-, uttara-, dakšina-, para-, pūrva-, sva-* a *nema-* mají v nom.sg. jmenné koncovky, v abl.sg., lok.sg. a nom.pl. jmenné i zájmenné koncovky, v ostatních pádech zájmenné koncovky. — V avestě mají pronominální deklinaci adjektiva *anya-, višpa-*, číslovka *aeva-* a některá posesíva (*ma-, θwa-, hva-*), v stpers. adjektiva *aniya-, haruva-* a *hama-*. — Pronikání zájmných koncovek do deklinace adjektiv je zřejmě starého data. Kategorie zájmných adjektiv existuje též v latině: *tōtus* (gen. *totius*), *unus* (gen. *unius*) aj. V germ. a balt. j. pronikly zájmenné koncovky ke všem adjektivům (ale jen v některých pádech), takže se tu adjektivní deklinace výrazně liší od deklinace substantiv.